

ZACHOWANIA KULTURALNE W SPORCIE I ICH UWARUNKOWANIA

W Dokumencie Konsultacyjnym X Dyrektoriatu Generalnego Komisji Europejskiej w Brukseli wskazuje się na pięć następujących funkcji, jakie pełni sport: edukacyjną, społeczną, kulturalną, rekreacyjną i zdrowotną. Szeroki zakres tych funkcji zdaje się wskazywać na powagę i wzrastającą rolę sportu w życiu społecznym. Zarysowane funkcje stanowią podstawę postępu w każdej dziedzinie życia. Z dotychczasowych obserwacji wynika, że rośnie potrzeba społeczna na uprawianie sportu, w tym sportu powszechnego. R. Richta stwierdza, że rozwój cywilizacji technicznej spowoduje poważne nasilenie czynnego uprawiania sportu (...). To aktywne uprawianie sportu stanie się w okresie nasilenia pracy intelektualnej jedną z podstawowych potrzeb rozwoju ludzkiego, zarówno w sensie obiektywnym jak i subiektywnym.

Postępujący wzrost cywilizacji technicznej doprowadził już do tego, że w Stanach Zjednoczonych tylko 18% pracujących jest potrzebnych bezpośrednio przy produkcji, a pozostałe 82% znajduje zatrudnienie w usługach i rolnictwie. Stąd też pytamy, co będzie podstawą organizacji bardziej szczegółowego porządku moralnego społeczeństw świata, kiedy praca nie będzie już dalej najbardziej istotnym elementem uwarunkowań człowieka? Przewidywania R. Richty zaczynają się już sprawdzać na zachodzie Europy. Powstają tam np. ligi tenisa ziemnego w różnych grupach wiekowych, a w ślad za tym budowane są hale sportowe, również w małych miejscowościach.

Najbliższe czasy, to czasy dynamicznego postępu we wszystkich dziedzinach, to czasy wysokich wymagań, to czasy konkurencji. Człowiek tych czasów, to człowiek odporny na trudności, twórczy, wytrwały w pracy, posiadający duży zasób energii i odporny na zachorowania. Przed naszym pokoleniem rysuje się jeden wielki cel, a mianowicie wypracowanie spójnej, kompleksowej teorii adaptacji biokulturalnej. Potrzebne jest również wypracowanie struktury wartości społecznych i etycznych. Społeczeństwa cywilizacyjnie rozwinięte będą charakteryzować się długowiecznością i dużą elastycznością, by w porę dokonywać przekształceń w jej formach życia (5). Również Capra (1) zauważa, że „żyjemy dziś w świecie globalnie współzależnych zjawisk biologicznych, psychologicznych, społecznych i środowiskowych (...).

Potrzebujemy nowej wizji rzeczywistości, muszą ulec zmianie nasze do-

tychczasowe myślenie, percepcja i wartości. Aktualnie świat preferuje trzy kierunki działań rozwijających inteligencję, wyobraźnię i inicjatywność. Wiąże się to z konkurencyjnością, potrzebą wprowadzania nowych produktów i rozwiązań. Jednak do konkurencyjności człowiek winien zostać przygotowany, poczynając od szkoły poprzez naukę konkurencyjności w sporcie, zwłaszcza zespołowym. Przygotowanie to winno wiązać się z jednoczesnym kształceniem kulturalnego zachowania, zwłaszcza w sytuacjach trudnych i nietypowych, a takich sytuacji dostarcza sport (obozy, współzawodnictwo).

„Kultura to ogół zasad, reguł i sposobów ludzkiego działania, wytworów ludzkiej pracy oraz twórczości, stanowiących zbiorowy dorobek społeczności ludzkich, powstający na gruncie swoistych biologicznych i społecznych cech człowieka i warunków jego bytu, a rozwijający się i przekształcający w procesie historycznym. Kultura semiotyczna zapewnia integrację społeczną, jest narzędziem komunikowania się ludzi, pełni ważne funkcje wobec podstawowych potrzeb biologicznych, odpowiada na potrzeby poznawcze, estetyczne i rozrywkowe. Kultura społeczna (socjalna) obejmuje organizację społeczną i związane z nią wzory, normy działania i stosunki społeczne. Kultura bywa czasami ujmowana w sposób wartościujący. To ujęcie jest charakterystyczne dla koncepcji oświecenia, a także dla wielu współczesnych teorii filozoficznych i pedagogicznych. Wartościujące jest także potoczne rozumienie kultury, które wiąże się z akceptowaniem tylko dobrych obyczajów, dobrych manier, odpowiedniego wykształcenia, aprobowanie określonych gustów społecznych. Wartościowanie zjawisk wynika z procesów rozwojowych i oparte jest na społecznych kryteriach oceny moralnej, intelektualnej i estetycznej (3).

Zachowania kulturalne osób uprawiających sport, na każdym szczeblu, cechuje specyficzność, która wyraża się tym, że przebiegają one w trudnych sytuacjach, np. walki ze zmęczeniem, ciężkiej pracy treningowej czy też walki sportowej. Podczas tych sytuacji ma miejsce duże, czy też bardzo duże pobudzenie, np. w czasie zawodów, podczas których startujący zobligowany jest do przestrzegania regulaminów i przepisów. Nieprzestrzeganie ich może być przyczyną pokazania przez sędziego żółtej lub czerwonej kartki. Innymi słowy: publicznego napiętnowania, które zajmuje ważne miejsce w procesie wychowania nie tylko zawodników. Stąd można owo kulturalne zachowanie w sporcie określić jako bardziej trwałe i posiadające szerszy zakres możliwości adaptacyjnych. Następną właściwością różniącą uprawiających systematycznie sport i nie uprawiających go, jest przestrzeganie zasady *fair play*, której to respektowanie w większym stopniu ma miejsce u uprawiających sport. Również umiejętności wygrywania i przegrywania oraz zachowania się po porażce jest przejawem kultury. Wszystko to dzieje się w stanie silnych emocji, dlatego tym trudniej o poprawne zachowanie. Ponadto sporty zespołowe dają możliwość wykazania owej specyficznej kultury sportowej w wyniku

różnych sytuacji w grze. Bogactwo tych zachowań jest jednym z czynników przyciągających widzów, bowiem dla nich jest to nauka, jak walczyć o sukces z zachowaniem zasady *fair play*.

Sport może być środkiem kształcenia poprawnych postaw kulturalnych pod warunkiem, że jego nauczanie będzie poprawne. W przypadku, kiedy ono jest niewłaściwe, powoduje ukształtowanie postaw i zachowań brzydkich i agresywnych. Nauczyciel, instruktor, trener winien być tu nieskazitelnym wzorcem. Dotyczy to również sytuacji, kiedy gra toczy się o najwyższe trofea sportowe. Twarda walka o zwycięstwo nie musi być agresywna i brzydka. Zyskuje ona często dezaprobatę widzów. Piękno sportu, estetyka, kultura, wysoki poziom - oto wartości zyskujące uznanie u widzów, jak też stają się wzorem dla powszechnego uprawiania sportu.

W Raporcie Okrągłego Stołu Uprzemysłowionych Państw Europy z roku 1995 czytamy: „Podstawowym zadaniem edukacji jest pomoc każdej jednostce w rozwijaniu jej zdolności i stawaniu się całościowym bytem ludzkim... Nabywaniu umiejętności i kompetencji musi towarzyszyć kształtowanie charakteru, otwarcie kulturowe i przebudzenie odpowiedzialności społecznej” Komisja Europejska wykazuje, że winna coraz bardziej następować koncentracja na kulturze ogólnej, m.in. poprzez to, że człowiek przyszłości będzie zmuszany do uczestnictwa w sytuacjach kompleksowych. Rozwijają się one w sposób nieprzewidywalny, a rozumienie ich winno być coraz większe. Owych sytuacji kompleksowych w sporcie jest bardzo dużo, a uczestnictwo w nich to konieczność, a zwłaszcza znajdowania właściwych rozwiązań, zachowując przy tym poprawność tych zachowań z punktu widzenia kultury.

Człowiek wśród ludzi winien być wzorem dla innych, odczuwając satysfakcję z własnego zachowania, a probowanego przez innych. Rysująca się konkurencja zawodowa powodować będzie wzrost stresu, a więc potrzebna będzie umiejętność przeciwdziałania w powstawaniu nadmiernej liczby stresów jak i ich likwidacji. Nadmierne długo trwające napięcie systemu nerwowego nie tylko powoduje jego zmęczenie, ale również bywa przyczyną niewłaściwych zachowań w relacjach z innymi.

Uprawianie sportu w szkole to również nabywanie doświadczenia, m.in. w regulacji funkcjonowania systemu nerwowego: od pełnego relaksu do maksymalnej koncentracji. Ponadto nabywania umiejętności unikania błędów, które mogą powodować występowanie negatywnego stresu.

Zachowanie kulturalne to również zachowanie optymistyczne, nacechowane odczuwalną radością z życia i wiarą w to, że przyszłość jawi się szansą na spełnienie oczekiwań. Owo pogodne nastawienie do życia leży m.in. u podstaw zachowań tolerancyjnych przejawiających się w trudnych sytuacjach.

Z obserwacji życia sportowego wynika, że również poziom sportowy rzutuje na zachowania kulturalne. Im jest on wyższy, tym zachowanie

jest poprawniejsze i odwrotnie, im niższy, tym więcej zachowań negatywnych. Oczywiście wychowanie w rodzinie, w szkole oraz środowisku, w którym młody człowiek przebywa mają ważny wpływ na poprawne zachowania. Jednak coraz większą rolę odgrywa sport. Staje się on czynnikiem nie tylko wszechstronnego wychowania, ale urasta do rangi czynnika dominującego. Powyższe wydają się potwierdzać wyniki badań B. Karolczak-Biernackiej (4), która wykazała, że studenci zajmujący się sportem zyskują przewagę nad nieuprawiającymi sport w relacji takich cech jak: dążenie do osiągnięć, dbałość o rozwój, pewność siebie, zadowolenie, pracowitość, perfekcjonizm, gotowość do wysiłku, akceptacja rywalizacji, szacunek dla rywali, gotowość do ryzyka.

W procesie sportowej edukacji młodego człowieka ma miejsce jego rozwój o wszechstronnych odniesieniach. Efektywność tego procesu będzie tym większa, im działacze, nauczyciele i trenerzy lepiej przyswoją sobie biologiczne i społeczne prawa rozwoju człowieka, jasno określą cele i środki działania, a cały proces szkolenia sportowego ujmą w ramy pedagogiczne, u podstaw których tkwią humanistyczne założenia antropologiczne i etyczne. Ponadto przyjmą wspólną linię działania i będą jej przestrzegać nawet w sytuacjach trudnych. Będą też reagować na każde niewłaściwe zachowanie zawodnika w każdej sytuacji.

Jednak, aby oddziaływanie działacza, nauczyciela i trenera było skuteczne winni oni być nieskazitelni, to znaczy nie posiadać historii niewłaściwych zachowań. Potrzebny jest ponadto precyzyjny system edukacji sportowej w szkole (2).

Zachowania kulturalne w sporcie dotyczą wszystkich osób w nim bezpośrednio lub pośrednio uczestniczących. A więc dotyczą one również grupy naukowców, gdzie różne poglądy ich liderów są przyczyną tworzenia się grup. Oddziaływania tych grup zaczynają mieć charakter emocjonalny i socjotechniczny, np. upowszechnianie o konkurencji niezgodnych z prawdą informacji, mówienie źle o konkurencji do studentów podczas zajęć, ustalanie listy osób, które nie powinny być cytowane, itd.

Zachowania kulturalnie poprawne w sporcie są znacznie trudniejsze, aniżeli poza sportem. Dlatego też poprawnie ukształtowana osobowość w sporcie, najczęściej w trudnych warunkach, jest gwarantem dobrego przygotowania do życia i współdziałania z innymi. Można powiedzieć, że jest gwarantem postępowania nie tylko efektywnego, ale przede wszystkim kulturalnego, tj. zgodnego z obowiązującym w danej kulturze systemem wartości społecznych i moralnych.

Bibliografia

1. Capra F., *Punkt zwrotny*, PIW, Warszawa 1987
2. Chromiński Z., Chromiński K., *Zarys systemu wychowania sportowego i zdrowotnego w szkole*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Spółeczny wymiar sportu*, SALOS RP, Warszawa 2003.
3. *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1984.
4. Karolczak-Biernacka B., *Sport jako czynnik kształtujący mentalność nowoczesnego Europejczyka*, (w:) Z. Krawczyk, J. Kosiewicz, K. Piłat (red.), *Sport w procesie integracji europejskiej. Międzynarodowe sympozjum*, AWF, Warszawa 1998.
5. Michnowski L., *Jak żyć? Ekorozwój albo... Ekonomia i środowisko*, WEiS, Białystok 1994.
6. Richta R., *Cywilizacja na rozdrożu*, KiW, Warszawa 1971.